

„Защо сте търпели?!“: Полицията и съдът нямат право да укоряват жертвите на домашно насилие

Решение по въззивно дело в Плевенския окръжен съд, потвърдено от ВКС, илюстрира недопустимите практики

Съюзът на съдиите в България (ССБ) е партньор по [проекта INVICTUS](#), чиято цел е да се подобри оценката на нуждите на пострадали от престъпления, насочването им към различни форми на подкрепа и предоставянето на информация на тях и техните близки по време на съдебния процес. Организации от България, Белгия, Нидерландия, Франция, Италия, Хърватска и Португалия проучват и огласяват добрите практики, които държавите от Европейския съюз са длъжни да следват по силата на [Директива 2012/29/ЕС от 2012 г.](#) за минималните стандарти относно правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления.

В изпълнение на проекта ССБ публикува серия от материали за реални дела, разгледани от български съдии.

Защо не сте се развели? От колко време назад проявявате себеуважение и себедостойнство? Много ги обичам майчините приказки... въпреки че майка Ви Ви е казала, защо толкова години търпяхте, а не се изнесохте на квартира? Според Вас е по-добре да си набит, отколкото разведен? Защо не сте потърсили медицинска помощ веднага, а на следващия ден?

Това са въпроси на български съдия към пострадала от домашно насилие 72-годишна жена. Българското процесуално право вече съдържа специални правила, задължаващи органите в досъдебното производство и в съдебния процес да прилагат щадящи подходи, когато се засягат пострадали от престъпления, и особено такива със специфични нужди. Такива хора, по силата на НПК и Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления (ЗПФКПП), са и пострадали от престъпления, извършени в условията на домашно насилие.

Пример как се прилагат тези правила е решение по въззивно дело на Плевенския окръжен съд, потвърдено от Върховния касационен съд (ВКС). То е образувано по въззивен протест на прокурор и жалба на частен обвинител срещу оправдателна присъда на районния съд спрямо

подсъдимия Й. Той е обвинен за причинена средна телесна повреда на съпругата си в условията на домашно насилие и закана за убийство.

Казусът накратко

Става дума за възрастни съпрузи, чийто брак от десетилетия тече в скандали, обиди и неразбирателство. Те живеят в общ апартамент, като всеки ползва отделна стая. След пореден скандал заради телевизор съпругата се обажда на тел. 112 и разказва как е претърпяла блъскане в стената, удари по главата, падане на земята. *„Избута ме в коридора, като ме блъскаше и там аз паднах и в един момент не помня какво е било. Намерих се на земята, но той не беше до мен. Успях по някакъв начин да си извадя телефона и се обадих на 112.... Изви ми ръцете, като ме блъсна в стената и каза: „Защо не умреш, да се махнеш, умри!“*, свидетелства тя пред съда.

Жената плаче, докато разказва това на тел. 112, а по-малко от час по-късно се обажда повторно – защото е уплашена и разочарована, че полицейските служители, посетили местопрестъплението, са я оставили сама в жилището. *Аз съм изплашена, наранена, едвам дишам“*, казва пострадалата.

Недопустимо отношение

На първия сигнал се отзовал дежурен полицейски екип от двама души, които съставили предупредителен протокол на подсъдимия и си тръгнали, без да разяснят правата на пострадалата и без да й осигурят сигурност, докато се завърне синът й. Когато тя разбрала, че служителите са си тръгнали, се уплашила и позвънила повторно на тел. 112, откъдето я свързали с оперативен дежурен от районното управление, който й дал указания да потърси защита от домашно насилие в съда.

При тези факти първоинстанционният е третирал по недопустим начин пострадалата от домашно насилие и е извел фактическите си изводи въз основа на превратно позоваване на доказателствата, установява въззивният съд. Това е нарушение на процесуалните правила, установени в НПК като гаранции за правата и законните интереси на пострадалите от престъпления. *„Вместо да вземе такива мерки с оглед уязвимостта й, първоинстанционният съд е подложил пострадалата на недопустимо виктимизиращо отношение“*, пише в мотивите на Плевенския окръжен съд по делото.

ВКС изцяло споделя констатацията му: *„в рамките на проведеното съдебно следствие с цялостното си процесуално поведение при първоначалния*

разпит и при повторните разпити на пострадалата, при поставянето ѝ в очна ставка с подсъдимия, както и дори при самия разпит на подсъдимия районният съд е допуснал флагрантна проява на повторна виктимизация на жертвата“.

Ето най-фрапиращите примери:

В мотивите си районният съдия е използвал реторични похвати и възклицания, които представляват недопустим израз на морален укор към жертвата: *„Защо пострадалата не съобщила при обажданията си на тел. 112 за заканите с убийство и причинената телесна повреда! Защо отказала медицинска помощ! Защо не съобщила на полицаите, които посетили дома ѝ, че е претърпяла насилие, отправени са ѝ закани за убийство и ѝ е причинена телесна повреда. Защо отказала отново медицинска помощ! Защо не споделила с лекарите, още при постъпване във Военна болница, че е била жертва на домашно насилие! Защо, след като изпитвала толкова силни болки, не е извикала бърза медицинска помощ и не предприела действия за своята защита, а отишла при нотариус! Защо, след като изпитвала толкова силни болки, дори вечерта не потърсила медицинска помощ с нейната дъщеря – практикуващо медицинско лице, а изчакала да дойде следващият ден!“*

По време на съдебното следствие отново е демонстрирано недопустимо отношение – повторни разпити, очна ставка, кръстосан разпит на пострадалата от домашно насилие жена, която е в тежко здравословно състояние – само в едно от заседанията той е в обем от 24 машинописни страници.

Унижение вместо подкрепа

Съдът е бил длъжен да прилага допълнителни средства за защитата ѝ от повторно виктимизиране, сплашване, страдание, включително за запазване на достойнството по време на разпит, можело е да се прочетат предишните ѝ показания. Вместо това са ѝ задавани поредица от въпроси, които са несъотнесими към предмета на доказване: *„С явна демонстрация на морално неодобрение от страна на съда на избраните житейски стратегии от пострадалата, съдът е допуснал флагрантна проява на повторна виктимизация на жертвата“*, пише в мотивите си тричленният състав на Плевенския окръжен съд.

Когато пострадалата разказала за минали прояви на насилие от 1982 г. насам и обяснила, че е търпяла това отношение от съпруга си заради възпитанието си и съветите на майка си, съдията изразил собствените си виждания за „правилност“ и настоял да узнае защо все пак не се е изнесла на квартира. Отговорът на пострадалата, че това се дължи на нерешителността ѝ, на страха ѝ от подсъдимия, но най-вече на срама и неудобството, получил реторичната оценка на съда: *“Тоест според Вас е по-добре да си набит, отколкото разведен?”*

Същият съдия се държал унижително с пострадалата, докато разпитвал и подсъдимия, като коментирал цинично грубото му поведение: *„Вие като домашен любимец я...“*. По време на очната им ставка укорил пострадалата, че не се е развела и настоявал тя да уточни кога е било срамно да се разведеш.

Въззивният съд изброява като неприемливи следните въпроси към пострадалата от домашно насилие: *„От колко време назад – месеци, години, Вие проявявате себеуважение и себедостойнство?“*, *„Защо все още не сте подали молба за развод, а подадохте само няколко различни заявления, с които да стартирате наказателни и граждански процедури?“*, *„Той [разводът] няма ли да даде морална оценка – ваша, за това съвместно съжителство?“*, *„Защо примерно тази година не подавате молба за развод и продължавате да сте в брачно съжителство?“*.

„Тези виктимизиращи пострадалата въпроси, коментари и оценки, цялостната дейност на съда при провеждане на разпитите както на свидетелите, така и на подсъдимия, е в разрез с процесуалните правила за провеждане на разпити и на очна ставка, като способности за събиране на доказателства“, пише в мотивите на втората инстанция. „Председателят на първоинстанционния съдебен състав е водил разговори на житейски теми, изяснявал е убежденията на разпитваните, търсил е сметка за поведението им, но не е търсил обективната истина. (...) Начинът на водене на съдебното следствие и впоследствие изложените мотиви сочат на огледално изместване на предмета на доказване – вместо да се доказват деянията, посочени в обвинителния акт, и вредите, които са причинили на пострадалата, процесуалните усилия са били насочени към порицание на житейските избори на последната в рамките на десетилетия.“

И показанията на дъщерята на пострадалата са били подложени на тежка морална оценка и възмущение от първоинстанционния съд – в мотивите му

се посочва, че те предизвикват „значително недоумение“, заключава се, че „за съда е особено шокиращо изявлението на свидетелката...“.

За разлика от критичната и морализаторска оценка на пострадалата и децата ѝ, съдът дал изначално пълна вяра на показанията на свидетелите полицаи само защото те били „абсолютно незаинтересовани и напълно обективни“ и не установили, че при посещението на сигнала заварили трудно подвижна жена, която ползвала патерици.

Според състава на Плевенския окръжен съд това е едностранчив и дискриминационен подход на първоинстанционния съд, който е изкривил обективната истина и е довел до игнориране на значителна част от доказателствата, които напълно подкрепят ясните, непротиворечиви показания на пострадалата, които в определени моменти при разпитите ѝ чрез множество допълнителни и подвеждащи въпроси, са изопачени.

Липса на подкрепа още от подаването на сигнала

Съдията от районния съд е пропуснал, че полицаите също не са изпълнили законовите си задължения по специалния закон – ЗПФКПП - да информират пострадалата от домашно насилие за правата ѝ – достъп до медицинска помощ и психологическа подкрепа, правна помощ, органите за защита и процедурите, правото да получи оценка на потребностите си и др., за което са били длъжни да съставят протокол.

И за финал, последвали интерпретации за личността на пострадалата в назначената разширена експертиза и опит тя да бъде представена като манипулатор, който злоупотребява с положението си – недопустимо нарушение на забрана на повторното виктимизиране на пострадалите и в същото време непочиващо на обективните факти.

В крайна сметка Плевенският окръжен съд осъжда подсъдимия за това, че в условията на домашно насилие, причинил средна телесна повреда на съпругата си - травма на гръбначния стълб, довела до трайно затрудняване движенията ѝ за срок от 10-12 месеца. Наказанието е лишаване от свобода за срок от две години и шест месеца условно с 5 години изпитателен срок , комбинирано с пробационна мярка - задължителни периодични срещи с пробационен служител през изпитателния срок.

ВКС: Първата инстанция дискриминира жертвата

Тричленен състав на Върховния касационен съд оставя в сила присъдата на Плевенския окръжен съд. Той потвърждава, че е крайно неприемлива криминалистичната тактика на първата инстанция:

- да подлага пострадалата на продължителен кръстосан разпит, да ѝ провежда ненужни повторни разпити и ненужна очна ставка с подсъдимия.
- настоятелното да ѝ задава многобройни въпроси за едни и същи обстоятелства, както и за неотнормими към предмета на делото обстоятелства
- да ѝ задава излишни и ирелевантни за предмета на доказване въпроси относно личните и семейните отношения между пострадалата и подсъдимия през цялата продължителност на брака им, съпроводено с явна демонстрация на морално неодобрение от страна на председателя на съдебния състав на житейския избор на пострадалата
- използването на недопустими лексикални изразни средства и похвати при задаването на въпросите към пострадалата, чрез които на практика са отправяни морални, житейски и поведенчески укори към нея
- задаването на поредица от въпроси на пострадалата, съпроводени с укор защо не се е развела с подсъдимия
- правенето от съдията на недопустими, на моменти профанизирани и примитивни коментари и оценки на показанията на пострадалата и на обясненията на подсъдимия, касаещи пострадалата
- воденето на разговори на житейски теми
- изясняването на убежденията на разпитваните, и в частност на пострадалата, и търсенето на сметка за поведението им
- провеждането на унижителен и дискриминационен за личността на пострадалата диалог с подсъдимия по време на разпита му, в който жертвата е третирана като „домашен любимец“.

ВКС посочва в мотивите си: „Правилна е преценката на окръжния съд, че вследствие на използваните недопустими процесуални тактики и прийоми, съпроводени с едностранчив и отявлено дискриминационен подход при събирането на доказателствата, първоинстанционният съд, от една страна, е изопачил действителното съдържание на изначално ясните и непротиворечиви изявления на пострадалата по обстоятелствата, включени в предмета на доказване, за да приеме наличието на вътрешно противоречие в показанията ѝ, каквото обективно не се съзира и установява, и, от друга, е игнорирал значителна част от доказателствата, подкрепящи показанията на пострадалата, като в резултат на всичко това е изкривил обективната истина за случилото се между подсъдимия и пострадалата на инкриминираната дата.“

Задължителните минимални стандарти

В мотивите си въззивния съд припомня принципите в Директива 2012/29/ЕС и в практиката на ЕСПЧ:

- защита от вторично и повторно виктимизиране, сплашване и от отмъщение, включително срещу риска от емоционално или психическо страдание
- защита на достойнството на жертвите по време на разпит и при даване на показания
- да се избягва контакт между жертвата и извършителя на престъплението
- защита в хода на разследването в наказателното производство, като се гарантира, че в броят на разпитите на жертвите е сведен до минимум, като разпитите се провеждат само доколкото това е абсолютно необходимо за целите на разследването в наказателното производство
- защита на неприкосновеността на личния живот на пострадалите.